

Mermer Taş Fabrikası

İnci Türkoğlu, Ioannis Papachristou

Marmara ilçesi, Abroz Mahallesi, Mermercik mevki	İnşa dönemi / yılı: Fabrika: 1912, Osmanlı mezarlığı: 18.-20. yy
	Mevcut durumu: Metruk
GPS: 40°37'55.9''K 27°44'06.6''D	Mülkiyet durumu: Özel mülkiyet
Tescil tarihi ve numarası: Balıkesir KVKBK 25.10.2018 - 778	

Tarihçe

1912 yılında kurulan 'Mermer Taş Fabrikası' Türkiye'nin ilk mermer fabrikasıdır. Fabrikanın sahibi, Ethem Ağa'nın 1868-1869'da Kayseri doğumlu oğlu Mehmet Efendi'dir. Mehmet Efendi 20 Eylül 1934'te Marmara Adası'nda öldükten sonra fabrika sınırları içinde ve deniz kenarındaki evinin hemen yanındaki mezarlığa gömülmüştür. Marmara Adası'ndaki mermer fabrikasını açmadan önce İstanbul Unkapanı'nda mermer işiyle uğraşmaktadır. Mehmet Efendi, aynı

zamanda fabrikanın hissedarları olan İstanbul Paşabahçeli armatör Hakkı Bey ve Manizadeler ailesinden armatör Hasan Bey ile mermerin gemilerle taşınması konusunda ortak çalışırlar. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivler'ndeki (BOA BEO 4054.304038) belgelere göre, "Marmara Taşı Osmanlı Anonim Şirketi"nin kuruluşu 9 Safer 1330/10 Haziran 1329 tarihinde onaylanır. Arşiv belgesi koyun adını Marmaracık olarak kaydetmektedir.

Fig. 6: Fabrika binası doğu kesim kesme makinaları

Yücel'e göre, mal sahipleri arasındaki anlaşmazlıktan sonra fabrika kapanmıştır. Çatı kiremitleri ve fabrika girişinin üzerindeki kitabeden anlaşılacağı gibi fabrika 1928-1930 yılları arasında onarılmıştır. Salih Sabri Karagözoğlu'nun büyük olasılıkla fabrikayı 1928-1929'da iki armatörün hisselerini satın aldığı ve 1930'da yeniden açtığı düşünülmektedir (Lev. VII.31). Mermer kesme makineleri, İngiltere'den (John M. Henderson & Co. Makers Aberdeen; www.johnmhenderson.com) ve Belçika'dan (Thonar – de Jaiffe C.le Belgique) gelmiştir. Fabrika yerleşkesinde Mehmet Efendi'nin evi, ofisler, mutfak, işçi lojmanı gibi çeşitli yapılar ve de Mehmet Efendi'nin de gömülü olduğu, fabrikadan çok daha eski döneme tarihlenen bir Osmanlı mezarlığı bulunmaktadır. Bazı mezar taşları 18. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu mezarlık, yakında Osmanlı Dönemi mermer ocaklarının bulunduğu Glyfó'da çalışan işçiler için yapılmıştır. 1930'ların başında, Ankara'nın yeniden inşa edildiği ve bakanlıklar gibi hükümet yapılarının mermer ihtiyacı duyduğu Türkiye'de sınırlı kapasiteye sahip tek bir mermer fabrikası vardı. Bu durum, İtalya'dan mermer ithal edilmesine neden olmuştur. Karagözoğlu, Atatürk'e durumu ve fabrikasının faaliyete geçtiğini anlatmıştır. Böylece Atatürk'ün desteği ile mermer ithalatı durdurulmuştur. Fabrika, 1974 yılında teknolojik araçların eskimesi nedeniyle kapanmıştır. Avşaroğlu'nun belirttiğine göre tesisler Mehmet Efendi'nin kızı Emel Saylam'ın mülkiyetine geçmiştir. Mirasçılar bir vakıf kurmuş ve fabrikanın %60 hissesi vakfa devredilmiş ve %40'ı Emel Saylam'ın mülkiyetinde kalmıştır. Balıkesir Valiliği ve Rahmi Koç'un, Türkiye'de mermer tarihi müzesi kurmak için çabalarda bulunmalarına rağmen, bu önerileri reddedilmiştir.

Mimari

Yerleşke, Abruz Koyu ve Yana Manastırı arasındaki Mermercik Limanı'nda (eski adıyla Panormi) yer almaktadır. Liman aslında batıya bakan bir koyda yer almakta ve yapılar ile Osmanlı mezarlığı alana yayılmış durumdadır. Yerleşke işçi konutları, Osmanlı mezarlığı, yemekhane, atölye, ofisler ve konutlar vb. yapılardan oluşmaktadır. Yapılar bir veya iki katlıdır. Ana asfalt yoldan inerken, öncelikle solda denize doğru uzanan Mehmet Efendi'nin evi ve bitişiğindeki Osmanlı

Fig. 1: İşçi lojmanı

Mezarlığı'na ulaşır. Sonrasında kamyonlar ve bazı makineler için yapılmış kulübeler bulunmaktadır. Sağda günümüzde bekçinin yaşadığı tek katlı işçi lojmanı yer almaktadır (Fig. 1). Bu ilk yapı grubunu geniş bir açık alan ve karşıda iki büyük yapı izler.

Doğudaki ilk yapı iki katlı olup alt katı tuğla yığma inşa edilmiş olup üst katı ise ahşap karkas sistemli konuttur (Fig. 2). Ziyaretimiz sırasında zemin kata girilememiştir, ancak üst kat fotoğraflanmıştır. Güney cephesinin zemin katında batıdan doğuya bir pencere, bir kapı ve basık kemerli üç pencere bulunmaktadır. Üst katta en batıdaki oda, cepheye çıkma yapmaktadır. Üst kata erişim, batı cephesine bitişik taş merdiven ile, küçük bir giriş holüne açılan kuzey uçtaki kapı üzerinden sağlanır. Giriş holü, birinci katın kuzey kenarı boyunca uzanan ve lavabo ile tuvaletle sonlanan bir koridora açılmaktadır. Bu koridorun kuzey tarafında iki pencere ile doğu ucundan hemen önce dışarıya açılan bir kapı bulunmaktadır. Koridorun güney tarafında üç oda ve doğu ucunda bir mutfak vardır. Odalarda ahşap tavanlar ve 20. yüzyıl ortalarından kalma mobilyalar bulunmaktadır. Mutfakta eski tip bir odun/kömür ocağı ve dolaplar bulunmaktadır.

İki ana yapı arasında bir vinç ile mermer blok yığını bulunmaktadır. İkinci büyük yapı, fabrika binasıdır (Fig. 3). Ana cephe olan güney cephesi boyunca beton bir çukur ve raylar yer almaktadır. Cephe yedi basık kemerli giriş, ortadaki ana giriş kapısı ve batıdaki servis kütleleriyle hareketlendirilmiştir. Ana girişin üzerinde, fabrikanın 1912'de kurulup, 1930'da onarıldığını belirten bir tabela yer almaktadır (Fig. 4).

Fig. 2: İdari bina güney ve batı cephelerin genel görünümü

Fig. 3: Fabrika binası genel görünüm

Fig. 4: Fabrika binası ana giriş

Fig. 5: Fabrika binası buhar fırını

Fig. 7: Mehmet Efendi'nin evi ve mezar taşı

Fig. 8: Yemekhane

Ana mekanda İngiltere'den gelen makine ve fabrikanın çalışmasını sağlayan buhar üretimini bölümü bulunmaktadır (Fig. 5). Yapının doğu kısmında Belçika'dan gelen yedi takım kesme makinesi yer almaktadır (Fig. 6). Batı bölümü depo olarak kullanılmıştır.

Fabrika binasının batısında, mermer levhaların kesilip dizildiği bir alan vardır. Bu alana fabrikanın kapatılmasından bu yana dokunulmamıştır. Ana yapı grubunun güneyinde, deniz kenarında, merdivenle erişilen doğu-batı yönünde uzanan iki katlı bir yapı bulunmaktadır. Arazi çalışmasında yapının içine girilememiştir. Ancak yapının Mehmet Efendi'nin evi olduğu bilinmektedir (Fig. 7). Osmanlı mezarlığında, en eskisi 18. yüzyıla tarihlenen mezar taşları ile üzerinde fes olan ve Latin harflerle Türkçe kitabeli Mehmet Efendi'nin mezar taşı bulunmaktadır.

Mezarlık ve işçi konutlarının arasındaki bölümde, günümüzde kalıntı halinde olan yemekhane ve mutfak yer almaktadır (Fig. 8).

Güncel Durum

Alan ziyaretçilere kapalıdır. Yerleşkede yalnızca bekçisi yaşamaktadır. 1970'lerde terkedildiği için, yapılar uzun bir süre bakımsız kalmıştır. Bu nedenle, çatıları bozulmuş, duvarlarda çatlaklar oluşmuş, ahşap gibi daha zayıf malzemeler yok olmuş, makine ve

araçlar paslanmış ve alanı otlar bürümüştür. En kısa sürede koruma önlemleri alınmadığı ve onarımlar yapılmadığı takdirde yapılar birkaç yıl içinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Risk Değerlendirmesi ve Öneriler

Avşaroğlu'na göre, alanın ve yerleşkenin sahibi Mehmet Efendi'nin kızı Emel Saylam'dır. Mülk sahibinin yerleşkenin müzeye dönüştürülmesi konusunda ikna edilemediği bilinmektedir. Türkiye'nin buharla çalışan ilk mermer fabrikası, yalnızca ülke sanayi tarihinde değil; aynı zamanda yapıların mimarisi ve halen yerinde bulunan makineleriyle Marmara Adası için büyük bir kültürel öneme sahiptir. Özellikle adada daha az nüfusun yaşadığı ve yakınındaki mermer ocaklarının hala aktif olduğu kış aylarında, bu büyüklükteki ve denizden ulaşılabilen yerleşkeyi vandalizm ve kaçak kazılardan korumak için bir bekçi yeterli değildir.

Alanın mümkün olan en kısa sürede koruma altına alınması gerekmektedir. Yerleşkenin müzeye dönüştürülmesi ve kamuya açık hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Devlet yetkililerinin, mülk sahiplerinin istekleri ve manevi değerleri de dikkate alınarak harekete geçmesi gerekmektedir. Alan ve yerleşke yok olmasına göz yumulamayacak derecede önemlidir.